

Bárdos Pál

LESZÁMOLÁS

Kivételes szerencsével egy ausztriai falu népházába kerültem. Bálterem, mozihelyiség és a kiszolgáló melléképületek. A deportálás egyszeri, különleges változata. Szerencsés hely – ezért számolhatok be róla. Nem célja az emberölés, tehát túl lehetett élni. Mégis ez a viszonylag békés hely a gyűlöletnek valóságos gyűjtőpontja volt. Talán mondanom se kell: a zsidógyűlölet hozta létre. A háborúba forduló idegen- és ellenséggyűlölet korában. Gyűlölködő emberek közreműködésével. Ennyit mindenki tud felőle. De azt csak én tudom, aki tizenegy hónapon át éltem abban a mozihelyiségben, hány színe-formája, árnyalata volt még a gyűlöletnek. Gyűlölték az ortodoxok a neológokat és viszont. Kölcsönösen egymást vádolva balsorsukért. Gyűlölték a városiak a falusiakat. Makóiak a szentesieket. Szegények a gazdagokat. Volt gazdagok a szegényeket. (Bár ez abban a helyzetben a nevetségesnél nevetségesebb.) Gyűlölték gyerektelenek a családosokat. Fialatok az öregeket és viszont. A szorgalmasak, akik lelküket kitették, hogy kedvezményhez jussanak, gyűlölték a lógósokat, azok meg az életüket nehezítő szorgoskodókat. Robbantak a családi viszályok, gyűlölték egymást a rokonok. Férj és feleség: a gyűlölet fúriái. Mellettünk idős házaspár aludt, az indulat szinte felgyújtotta alattuk a szalmát, éjszakákon át suttogva veszekedtek. Gyűlölet fortyogott a használható szakmunkások – varrónő, szakács, lakatos – és a proli-háftlingek között, akik lehetnek akár diplomások, de a szerencsésebb mesterekhez képest csak fakezű ügyefogyottak. Gyűlölet a válásosok és istentagadók között... Akinek csalánvagy hagymaszár levesében néhány rizsszem úszkált, bízhatott a híg levest kanalazók gyűlöletében. Takarékosok, akik ötdekas kenyérdarabot dugdostak, gyűlölték a mohókat, akik mindent azonnal befaltak, és potenciális tolvajként ólálkodtak a rejtkehely körül. Az egészségesek a betegeket és a betegek az egészségeseket. Kiválasztottak egy rőföst Jupónak (zsidórendőr), órákon belül osztatlanul gyűlölték, és ő is meggyűlölte sorstársait. Senki se volt, aki ne az életét féltette volna a másiktól, és egyik félelem se volt alaptalan. Hol-

ott mindennap adtak levest, és viszonylag ritkán vertek. Amikor beleszaladtam egy nagy verésbe, eszeveszetten gyűlöltém a többieket, akik épp akkor nem kaptak a pofonból. Eddig az egymásra utaltakról beszéltem. De gyűlöltük kedvetlen, szótlan ukrán őreinket, a rossz természetű, veszekedős ukrán szakácsnőt vagy a láger gestapós parancsnokát, különösen pedig örökös kíznónkat, a fél lábára sánta népfelkelőt, a táborparancsnok helyettesét... Ezenfelül a lágerführer, a félkarú gestapós gyűlölte az ukránokat és azok is őt, nem szólván a robbanó embergyűlöletről, amit a sánta alig-alig tudott féken tartani, pedig szadista ösztöneit némileg kordában tartotta a Sztálingrádnál fél karját veszített fölöttesének rabtartó nyugalma.

Talán nem túlzok, ha úgy vélem, ott mindenki mindenkit gyűlölt... Százhusz lélek keresztül-ka-sul, összevissza...

Volt köztünk egy szentesi fiatalasszony a három-négyéves kislányával. Hogy, hogy nem, a lágerig cipelte élénkpiros, fedett tejessajtárját. A gyereket éjjel a sajtáron biliztette. Nappal felfordította a fedelet. Abból evett a kislány. Annyi rémség közt miért éppen ezen akadtunk föl? Az öcsém akkor hét, én kilenc és fél éves voltam. A kislány jött utánunk. Anyja távollétében legszívesebben belém bújt volna félelmében. Könnyörgött az előrenyújtott keze, a szeme – ne hagyjuk egyedül, vegyünk be magunk közé, legyünk vele... Mi ráüvöltöttünk, elzavartuk, az öcsém még seggbe is rugdalt, iszonyodtunk tőle, mert ott evett, ahol szart... Szinte atavisztikus módon gyűlöltük a szentesi nénit, aki megalázta mit sem sejtő gyermekét, de gyűlöltük az ártatlan kislányt is, aki gyanútlanul kanalazta levesét a sajtár földjéből, aminek mélyén még ott volt éjszakai vizelete...

Az ukránok – formailag az őreink, valóságban ők is rabok – családjukkal együtt. Gyerekek. Köztük egy nálam két évvel idősebb lány. Fényes haja koszorúba fonva. Pisze, szőke, kék szemű, formás. Együtt játszottunk az udvaron, a kicsikkel anyás szeretettel bánt, orrukát törülgette, cuppanós puszival békítette őket, és táncolt, táncolt... Jaj, de sikkos, elfogadnám mellétek – mondogatta anyám. Mindig kislányt szeretett volna, ehelyett két éhes gebét, két vad és fékezhetetlen, mocskos szájú és enyves kezű fiút szült, akik a légópincéből lopták a cukorrépát, a káposztatorzsát, a gyár-

* Részlet az azonos című regényből

ból a rongyot, a papírt, a ceruzacsonkot, a szappandarabkát, egyáltalán mindent, ami mozgatható és ételre cserélhető. Nagy erkölcsű családunkban két szarka. Az a kislány meg csak táncolt, énekelt, pörgött kis szoknyácskájában, mintha az egész háború, az ukrán önkéntesek Hitler seregében, a zsidók kirablása és legyilkolása, mind csak azért történt volna, hogy ő ne egy ukrainai faház udvarán, hanem az ausztriai moziépület falai közt hallassa hangja csengettyűjét, és emelgethesse fűrge lábát...

Az a lány... ott a sárban-porban-szutyokban, az éhezésben, a hidegben, verések közt és a halál közelében... üdvözlét volt egy másik világból.

Egyszer kézen fogott, bevezetett a hálóterembe, az emeletes fapriccs alá, és nyakába a szoknyáját, lerúgta a kis fehér bugyit, és széttárta a lábát. Szórtelen volt még, csak pihésedett az alteste. Nemi szerve, amelynek akkor csak a legdurvább nevét tudtam, élénk piros vágás duzzadó ajkak között. Ujjával rábökött: kuricáj – mondta. Kuricáj, mondtam engedelmesen utána. Megfogta a kezem, vonogatta le-föl a szemérmén. Szemét lehunyva örült az érintésemnek, aztán felnevetett azon a csengő hangján, kapta a bugyit, négykézláb kimászott, és elrohant. Másnap ránézni se mertem, úgy szégyelltem a dolgot, de ő csak táncolt, forgott, énekelt az udvaron, amíg meg nem unta, és újra be nem húzott a priccs alá. Csikokban hullt ránk a fény, és hullott hajunkba a szalmatörek. Lecibálta a nadrágomat, gyönyörködve nézte a fütykösömet. Apró tenyerén a fütyim megmerevedett, ami szemláto mást örömet okozott neki. Alányúlt a zacskómnak, markolásza a heréket, még a nyelvét is kinyújtotta buzgalmában. Aztán elengedett, és rámutatott feszülő kis szerszámomra. Pituh. Mondta. Pituh – mondtam engedelmesen utána. Ezzel az ukrán nyelvoktatás és a szerelem aznap befejeződött. Legközelebb egészen levetkőzött, engem is erre biztatott. Borzongva fetrengtünk egymáson, türelmesen tanított csókolózni. Melle még nem volt, de a mellbimbók kiemelkedtek, a szájamba vehettem őket. Sóhajtott, nyögött, piciket sikkant alattam, fütykösömmel simogatta a hasát, piros arccskájával a fütyimet. Végül arra biztatott, tegyem be... tegyem a pituhot a kuricájába. Hasára feküdtem, betettem és... semmi. Nem tudtuk, mit kellene tennünk, csak feküdtünk, ő behunyt szemmel a hátán, karja a nyakam körül, én a meztelen hasán mozdulatlanul.

Soká, soká tudtunk így feküdni, míg durva parancsszó, a felnőttek hazaérkezése a gyárból vagy egyéb fenyegetés föl nem riasztott bennünket.

És ott, ahol tombolt körülöttünk a népiirtás, ahol azt se tudtam, hogy az apámat rég megölték, ronkóit kiirtották, ott, ahol magam is csak haladékokat kaptam a haláltól, és azóta a szökevény, a továbbbszolgáló szabadságolt hullá státságában őrzöm a láger emlékét, ahol egyszerűen nem maradt bennünk az éhségen kívül más emberi érzés,

mint a gyűlölet... ott én annak a kislánynak a szőke fonott haját, pisze orrát, kék szemét, csengő hangját és fűrge lábát, mellkasán a rózsaszín gombokat és pihés lába közt a vágást, a kuricáját, amibe betettem a pituhot, meleg száját és borzongó hasát, egész lényét, ahogy volt, ruhában és ruhátlanul, nevetgélve, ha a lába közé nyúltam, és elkomolyodva, ha farkacskámat a kezébe vette – szóval, úgy, ahogy volt, szőröstül-bőröstül, ezt a lányt szerettem.

Szerettem.

Ez a remény...

Állítólag a középkori skolasztikusok hosszan vitatták, van-e az angyaloknak nemük. Szerénytelen-ség nélkül állíthatom, a teológiai öskérdést megoldottam. Az angyaloknak van nemük. Kuricájuk van. Amikor a pituhot beleteszik, megszűnik a gyűlölet, amely egy pillanattal korábban még fortyogott körülöttük, mint a láva...

Aki nem érti, magára vessen. A régi zsidók szerint az Örökkévaló mindent kezében tart, kivéve az istenfélelmet. A régi zsidók szerint az istenfélelem nem más, mint emberszeretet.

A régi zsidók elégték a gyűlöletben, mint a szemérmét. Állítólag Isten akkor elfordította az arcát. Nem hiszem. Nem hihetem. Isten élére állította a kérdést: mit akarsz? Gyűlöletet? Szeretetet? És azóta tudjuk, mi között választunk. Nem az a kérdés, szereted-e a zsidókat. Ugyan mit szeretnél rajtuk? Éppen olyan alkalmasak befogadni az egyetemes gyűlöletet, mint akárki más. A kérdés az: szereted-e Auschwitzot?

Aki ma a gyűlöletet hirdeti, annak elhíheded, hogy nem antiszemita. Ma már senki sem az. Csak két lehetőség van: elfogadod vagy elutasítod Auschwitzot.

Tizenegy hónapi lágerélet után egyetlen parányi részletet, egyetlen emlékmorzsat őrzök úgy, mint a magamét, az életem részét, a személyiségem alkotóelemét, azt a pisze kislányt a priccs alatt a rácsos fényben, hajában szalmatörekkel...

Mert ez a szeretet volt a gyűlölet sötétjében a fény sugar...

Végső fokon az a kérdés: létezem-e?

Valaha voltam. Kétségtelen. Megszülettem mint műbútorasztalos és varrónő fia. Apám ismeretlen körülmények között halt meg, munkaszolgálatosként valahol a Don mentén. Gyanús... Mít kerestett a vidéki asztalos kétezer kilométer távolságban a Don-kanyarban? Mi az, hogy eltűnt? Hivatalos értesítést hozott a postás, anyám kétfelől rángatva a két fiát, végigrohant a háborús elsötétítés miatt kivilágítatlan városban, hogy szüleivel megtanácskozza az érthetetlen vöröskeresztes sürgönyt. Eltűnt? Apám állítólag komoly férfi, megbízható iparos, úgynevezett szolid firma. Jó nevű mesteremberek nem szoktak felszívódni... Gyerekkorom-

ban szerettem az efféle hasonlatokat: „eltűnt, mint a kámfor”. De az én komoly apukám, aki gesztenyét hozott, mikor szabadságra hazaengedték, szürös állal felcsókolt álmomból, ölébe vett, és katonanótákat énekelt – hát hogy változhatott kámforra...? Nem, ennek semmi értelme...

Nem gyanús ez? Nem álomra vall?

Úgynevezett életem teli kétes jelenségekkel.

Ezerkilencszáznegyvenöt május elsején lakásunk ablakából néztem a felvonulást. (Valójában a lakásunkat és a nagyszüleimét sem adták soha vissza, beköltöztünk nagyanyám eltűnt testvérenek otthonába.) A felvonulók az ablakunk alatt... A fél város táblákkal, zászlókkal énekelve... Mélán szemléltem, aztán meguntam a látványt, lebotorkáltam a falépcsőn, amely a földszinti előszobába vezetett. Megpillantottam a kéménylyukat. Jobbra tőlem, a lépcső fele táján a konyha. Balra kőfal, azon túl nagyszüleim rövidáru üzlete. A falban a közös kémény, de a lépcső fölött hiányzott a bádoggal cső, amely a tűzhelyeket összekötötte. Fehér zománczott cső, persze lába kelt. Hanem a helye ott maradt. Felnéztem a sötét kéménylyukra és megijedtem. Alaktalan borzalom a kerek falnyílásban... Nem voltam félős... Mégis borzadva meredtem a lyukra, menekültem előle. Kiszédelegtem az udvarba, ahol hajnalban öreg akácot ástak ki. A gödör betemetetlen, mint a nyitott sír. Mellette hevert a fa, odalapultam a vastag gyökerei közé. Édesebb volt az illata, mint a virágnak. Lassan lecsúsztam a fa mentén a frissen ásott földre és...

Elszakadt a film.

Se kép, se hang, ahogy mostanában mondják.

Légiriadóra ébredtem. Később tudtam meg, a német fegyverletételt adta hírül a szirénazúgás. A városi kórház fertőző osztályán feküdtem, és leestem az ágyról igyekezetemben, hogy fedezéket találjak a bombák előtt...

Mint köztudott: május 9-én.

Hol voltam közben nyolc napig?

A racionális magyarázat: eszméletvesztés, önkívület, talán kómás állapot. Oka a rendkívül magas láz, a sokk. Feltételezhető a kiütéses tífusz. Esetleg agyvelő-agyhártyagyulladás. Hosszan tartó kezelés, az akkori idők újdonságával: penicillininjekcióval. A flekk-tífusz mortalitása megközelítette a száz százalékot. A szövődménye – például a kopaszság – elkerülhetetlen. A végsőig legyengült állapotban kaptam meg... A kórteremben ápolat valamennyi felnőtt meghalt. Nekem a hajam szála se hullt ki. Ezerkilencszáznegyvenöt májusában minden ésszerű ok és feltétel szerint meg kellett volna halnom.

És élek.

Ha az anyagelvű felfogástól eltekintek – és miért ne tenném –, bizonyos alternatívákat feltételezhetek. Például, hogy május elseje és kilencedike között meghaltam. Ésszerű és logikus, ha nem áltatom magam azzal, hogy még ma is élek.

Továbbá elképzelhető, hogy a frissen kiásott fa édes illatú gyökerei között az udvarban – elalud-

tam. Ez esetben ami ezerkilencszáznegyvenöt május elseje után történt velem – csak álmodom. Bizony, kedvesem, nemcsak a kommunizmust, Rákosit meg a hidegháborút, a Kennedy-gyilkosságot meg a Beatleseket, de téged is csak álmodlak...

Elméletileg lehetséges, de ellenvetésekre ingerel ez a magyarázat. Nem ellenkezik a természetemmel, hogy a valóságos viszonyokat tartósan elhagyva folyamatosan elképzeljek valamit. Azzal azonban nem szívesen rágalalmazom magam, hogy az elmúlt évtizedeket álmodom. Nem tanácsos magunkat dicsérni. Hangsúlyozzuk inkább fogyatékségeinket, hátha részvételet keltünk, és felénk fordul felebarátaink érdeklődése. Bevallom hát, lusta gyerek voltam. Mélázó, az ellenségem bambának nevezhető. Hazudtam. Csúnyán beszéltem. Írásom macskakaparás. Loptam. A lágerben mentésem az éhezés, de korábban... bankot nem raboltam, nem is alapítottam, de szőlőt, szilvát és dinnyét sokat elcsentem. Bántottam a gyöngébbet: vertem az öcsémet. Szántsándékkal beledobtam a csalánbokorba. Anyámmal feleseltem... A templomból kiszöktem, imádság helyett csavarogtam. Csúzlival kilőttem a zsidó templom ólomberakásos ablakszemét. Nyíllal keresztüllőttem egy madár begyét. Meglestem az anyámat, amikor mosdott. Nem folytatom. Rossz gyerek voltam. Csöndes, de alattomos. Mindenféle gondolatokat forgattam a fejemben. Köztük bűnösöket... mea culpa... – de ünnepélyesen ki kell nyilvánítanom... bármiféle rosszaságomat elismerem... de olyan elvetemült nem voltam, nem lehettem... hogy olyasfélélet álmodjak, mint az elmúlt évtizedek...

Hogy ez a világ az én álom lenne?

Nem. Ezt nem ismerem el. Tagadom.

Marad tehát az a lehetőség, hogy meghaltam.

Akkor. Május elseje és kilencedike között.

Vagy már előbb... még valószínűbb.

Aranyvasárnapon...

Közel egyéves haftlingéletem félidejében. Emlékezetes pillanat, mert jóllaktunk. Hat hónap óta először. Telimerték a csajkánkat mázgas, krumplipaprikásra emlékeztető étellel, amelyben húsféle volt. Nem is kevés. Befaltuk. Az édeskés ízről sokat tapasztalt nagyapám azt mondta: „Gyerekek! Ez a hús nyerít”. Ezzel se szegte kedvünk. Nem szólván étvágyunkról.

Lótüdő volt, és talán pacal. Aranyvasárnap. Amikor egész nap üvöltöttek a kutyák.

Áthallatszott az őrjögésük. A fényes szőrű, lassú léptű, német juhászok. A gyárat őrizték, ahol dolgoztunk. Hadiüzem, terepszínű ponyvát, álcázó hálót, tankra, ágyúra való huzatot állított elő, szögesdrót kerítés mögött, annak mentén járőröztek a kutyák. Távolról figyeltem néha a hatalmas állatokat. Nem ugattak, hördültek egyet, ha valaki a közelükbe merészkedett. Most fölverték dörgő hangjukkal a falut. Mi lelte őket?

Mint említettem, falusi kultúrházban volt a lá-

ger. A bálteremben és a mozihelyiségben. A mi priccseink a moziban. A vetítógépet elvitték, de a kapcsolótábla mindenféle fogantyúkkal és biztosítékokkal ott maradt a falon. Tartottam a sok szerkentyűtől. Nem így az öcsikém, aki még iskolába se járt, de már elárulta érdeklődését eljövendő foglalkozása, az elektrotechnika iránt. Miután befaltuk a lőtüdőt, ő a kapcsolótáblával játszott. Lábujj-hegyre állt, alig érte el. Villanás, csattanás, öcsém rémülten ugrott a pricc alá, és onnan leste a sötétbe borult épületet. Tehát késő délután lehetett, gondolom most, hogy ezeket a sorokat rovom. Ebéd után, hisz megettük a tüdőt, és délután lehetett, hisz télen korán sötétedik, és aranyvasárnap, hisz aznap nem dolgoztunk. Látod, évtizedek óta eszembe se jutott, most lassan mégis összeáll az egész történet.

Aranyvasárnap, lőtüdő, kutyák, rövidzárlat...

Összeállt, de csak a fejemben. Leírni nem tudom még neked se. Tétován karcolom a papírt. A szavak ebben a történetben sosem szótári jelentésükben... különös fénytörés... de csak az én számomra. Aki ott voltam. Neked is mond valamit: aranyvasárnap. Békés adventi szó, angyalszárnyak suhognak benne. Az én történetemben ebben a szóban fájdalom van. Munkaszüneti nap a lágerben. Egyszersmind minden korábbi otthoni aranyvasárnap távoli emléke... fenyőszag, annak a jele, hogy végtelen ideje szenvedünk már, hisz hol a nyárelő, amikor elhurcoltak, és sehol semmi nyom a múlt időben, hogy szabadulnánk. A lágerélet tagolatlan idő. Csak a napkelte-napnyugta szabdalja, és talán a tél meg a nyár. Akkor már túl a nyáron, de még a hidegek előtt... és hirtelen éles fényvel bevilágít a szunnyadó tudatba: de hisz aranyvasárnap... jön a karácsony.

Eleredt az eső. Szél támadt. Ferdén fújta a hideg cseppeket. Ordítózás. Ütések. Jajgatás. Ismerős hang üvöltözött németül, a lágerparancsnok sánta helyettese... Félig civilben, félig uniformisban, egyik csizmáján magasított talp, mégis bicegett. Ortopéd lelkű pasas, gonosz törpe bikacsökkal. Bejött a moziépületbe, gyújtotta volna a villanyt, piszkálta a kapcsolótáblát, aztán kezdett torkaszakadtából üvölni. A felnőttek rohantak az udvarra sorakozni, mi gyerekek meg utánuk. Egy perc alatt bőrig áztatott bennünket a ferde eső.

Előbb az ukrán szakácsnőt verte agyba-főbe. Aztán a Jupót, a hajdan kövér rőföst, akin lógott a bőre, mintha nem is rá szabták volna. Álltunk a szakadó esőben, átfújt rajtunk a ferde szél, és megvett bennünket az Isten hidege. A gyerekek nagyság szerint sorakoztak, balról mellettem egy Perlmutter nevű fiú, fejlel nagyobb nálam, jobbról a húga, velem egyidős lány, aztán mások, és a sor végén az öcsikém, rajta túl már csak a szentesi néni hároméves lánya. A Jupó vérző száját törülgetve – pofán csapta a sánta botja – odajött hozzánk, és ezt sziszegte: Melyik rohadt kölyök piszkálta a villanyt?

Ez volt az egyetlen érthető, fölfogható mondat, a szavakat húzó-vonó, jellegzetesen Bécs környéki német nyelvjárású kiabálásban. Öcsi szerencsére alattomos gyerekek voltak, akkor a legártatlanabb a képe, ha volt valami a füle mögött. Most is téveleg bámult, neki semmi köze az egészhez. Megnyugodtam, bár belülről rázott a remegés, főként a hideg szélről. Naponta többször volt Appel, ritkán múlt el verés nélkül. Kerültük a sántát. Ha lehetett. Most nem lehetett, mert vigyázzban álltunk a zuhogó esőben... Másfelől azonban ettünk... húst ettünk... ha hiszed, ha nem, a bélmozgásom jobban érdekelt, mint a várható verés. Nem a bottól félttem, hanem hogy Appel közben összecsinálom magam a sorban. Kárörömmel néztem, hogy a sánta megverte a Jupót. Nagydarab felnőtt, hajdan hájas pofa, fennhéjázó, gőgös, nemrég gazdag ember, hitközségi előjáró és háztulajdonos, övé volt a város legszebb főtéri üzlete. A magamfajta gyerekek légyipiszok a szemében. Parancsolgatni akart nekünk, beárult a lágerparancsnoknak, anyáink pedig miatta pofoztak bennünket. Csakhogy a sántának nem volt elég a Jupó. Engem is kihívott a sorból. Nyugodtan léptem előre, a lelkiismeretem tiszta, valaki csakugyan babrálta a kapcsolótáblát, de az nem én voltam...

Akkora pofont kaptam, hogy három-négy métert röpülve a falhoz csapódtam. Izmos ember volt a törpe, én meg aligha lehettem nehezebb, mint az ortopéd csizmája. Fölkászálódtam, újabb pofon röptet a falnak. Eszem ágában sem volt beárulni az öcsémet... utólag csodálkozom. Mert ne higgy a hazug öngigazolásoknak, akit vernek, az előbb-utóbb mindent bevall... Nincsenek hősök, kedvesem. Akit kínzás közben megölnek, az hallgathat... A halottak némák... de ha a megváltó halál öt percet késik, köpött volna ő is. Hanem ez a sánta rosszul csinálta... Nem hagyott rá időt, hogy áruló legyek. Szakadatlanul ütött. Gyűlöltem a testvéretem, a pusztá kezemmel megfojtottam volna. De a záporozó ütleget nem engedett rámutatni: ő volt... ő csinálta... ne engem verjenek... ő a bűnös... Az a sánta ördög a jótevőm. Telhetetlenül, örömmel ütött, és ezzel megmentett az életre szóló szégyentől és lelkiismeret-furdalástól. Márpedig ha időt ad... megtettem volna, ahogy mindenki más... Az ember igyekszik a testi kintől szabadulni... hát ne hidd, hősnek vélem... (ugyan már) magamat... ő nem... azt a sánta fickót tartom pancsernek. Féltoltra vert, az egyik fülemre azóta is nagyot hallok, de nem volt türelme kivárni, amíg a lelkemet megöli. Így aztán nem haraggal, nem bosszúvágygal – szánakozva emlékszem rá. Azzal az érzéssel tápáskodtam fel a sárból: ennyi? Ennyit tudnak a felnőttek? Az erősek? A fegyveresek? A fűhrerek? Mikor végre abbamaradt a verés, nem néztem az öcsémre, a tekintetem se áruljon el. A sánta a falhoz penderített, pattant oldaltáskáján a zár, elővette a revolverét... Na milyen lesz... gondoltam... az-

tán zseblámpa fénye futott át a tarkómon, meghal-
lottam a lágerparancsnok hangját, és anyám berán-
gatott a moziaterembe. Ha hiszed, ha nem, a priccs-
re zuhantam, és azonnal elaludtam. Félálomban
sejtettem, a lágerparancsnok ott piszmog mellet-
tem a kapcsolótáblán, és újra kigyulladnak az égők.

Másnap reggel pedig csak az arccsontom sajtá-
sa emlékeztetett az aranyvasárnapi Appelra.

Az adminisztrációban valaki összekeverte a zsi-
dók és a kutyák „ellátmányát”. Mi kaptuk a német
juhászok húsadagját, ők pedig a mi levesünket.
Ezért örjöngtek naphosszat. Az ukrán szakácsnő
miről sem tudva megfőzte a lótüdőt. A lágerfűher-
helyettes ezért először a szakácsnőt verte meg, az-
tán ráparancsolt a Jupóra, válasszon ki egy zsidót,
azt adják oda enni a kutyáknak. A rófos nem vál-
lalta a feladatot, ezért kapta a verést, a sánta pe-
dig úgy döntött, azt eszik meg a kutyák, aki elron-
totta a villanyt. Tőlem akarta megtudni, ki volt az,
de én részint szavát se értettem, részint nem ha-
gyott rá időt, hogy eláruljam a testvéremet. A lá-
gerparancsnok épp akkor érkezett, amikor a sán-
ta kibiztosította a fegyverét, hogy jobb híján velem
javítsa fel a kutyák vacsoráját. A félkarú Gestapo-
tiszt elszörnyedt vagy legalábbis haragot muta-
tott: ha a kincstári kutyák emberhúst kapnak, az
szabotázs; tönkreteszik a drága állatokat a zsidó-
hússal. Így megmenekültem.

Ha megmenekültem.

Mert van a történetnek más, logikus folytatása.
Hátha eldördült az a fegyver... Hátha elkésett a
lágerfűher, és engem tarkón lőttek...

Torkolattúz, az agyvelő foszlányai a falra
fröccsentek, én pedig tovább álmodtam – mégpe-
dig szerencsés fordulattal – az eseményeket. Jött
a királyi futár a kegyelem hírével, és azóta is élek...

Ez esetben, kedvesem, téged is álmodlak...
Ahogy egész vélt életemet ezerkilencszáznyven-

négy aranyvasárnapja óta... álmodtam Sztálint, a
Gulágot, a hidegháborút, az enyhülést, a kommu-
nizmus bukását – na mit szólsz, milyen világtör-
ténelmi álmokra képes az a tízéves fiú, ha előbb
tarkón lövik?

Vagy mégse álom?

Kell, hogy valami rend legyen a világban... leg-
alább statisztikai törvényszerűség... bár Einstein
szerint Isten nem kockajátékos. Ezt azonban az
egészen kis részecskékre, energiára, mozgásra
mondta... Az álomban nincs törvény... Ott termé-
szetes a rendezetlen kavargás. Így hát magam sem
tudom...

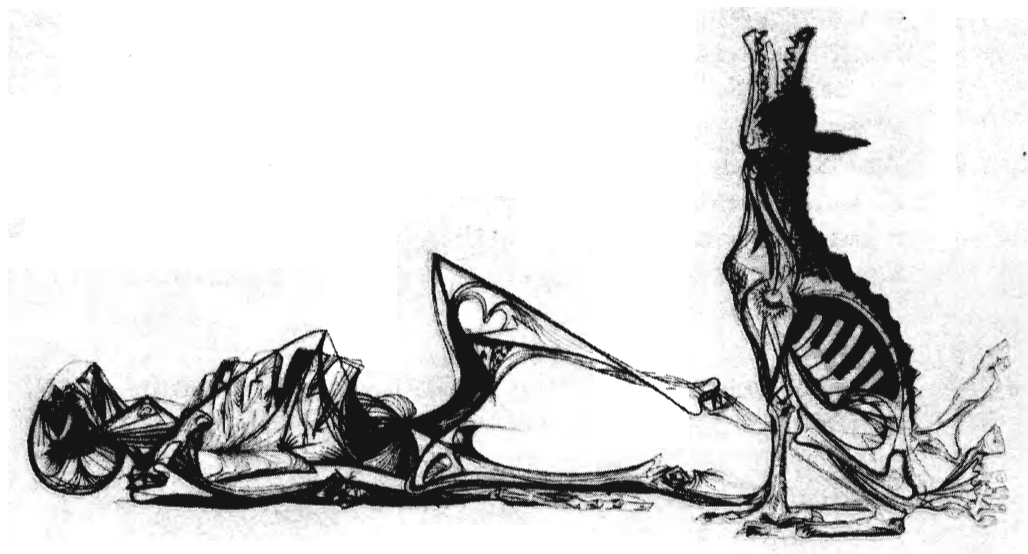
Idős tanárom félrevont a gimnázium folyosó-
ján, és a fülembé súgta: „A Törvény fogalma
messze megelőzte bennünk a legelső törvénye-
ket”. Értetlenül néztem rá. „Arra gondolok,
Hamurábi törvényoszlopa meg a Kőtábla kései fej-
lemény. Mi azt hisszük, ezek az erkölcsi paran-
csolatok, holott már sokkal előbb sejtette az ember,
hogy erkölcsi törvények léteznek. Az oszlop meg
a Tízparancsolat csak tétova kísérlet annak a
megfogalmazására, ami az emberré válás kezde-
te óta bennünk élt mint a legfelsőbb lény leíratlan,
kimondatlan parancsa. Érted ezt?” A fejemet ráz-
tam. „Hát persze... Magam sem értem. Nem lehet
megérteni.” Majd idővel megéri az emberiség,
próbáltam megvigasztalni a tanár urat, de ettől
véggképp elkomorodott, méltatlanra pazarolta bi-
zalmát.

Nem vállalom. Mondtam már, nem vállalom,
hogy álmodok a világ. Bennem törvények sejtelve
él, nem ez a káosz. Ez a rendezetlen hómózgás, ele-
mi részek véletlen igazgatta rezgése...

De nem zárhatom ki annak a lehetőségét, hogy
azon az aranyvasárnapon meghaltam.

Csak kimenőt kaptam.

Szabadságot a haláltól.



PETERDI GÁBOR: A DICSÓSÉG ÁRA